

16. Франко І. Радикали і релігія / І. Франко. — Львів, 1898. — 19 с.
17. Франко І. Твори в трьох томах / І. Франко. — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1: Поезії. Поєми. — 1991. — 672 с. (Бібліотека української літератури).

The article focuses on the biblical images and motifs in the poetical collection of Ivan Franko "My Izmarahd" that reveal the evolution and becoming of ideological position of the artist during his mature work.

Key words: moral principles, interpretation, biblical images and motifs.

Отримано: 31.07.2011 р.

УДК 233.5:001(477)(092)

Ю. П. Продан

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

У статті проаналізовані погляди Івана Огієнка (митрополита Іларіона) на поняття «людина», «душа людини», а також на призначення людини на Землі.

Ключові слова та словосполучення: людина, душа людини, релігійна поезія, афоризми, філософські містерії.

Професор Іван Огієнко (згодом — митрополит Іларіон) був глибоким мислителем. Він відчував положення людини всім серцем, палко проповідував потребу служіння людині й народові, глибоко розумів людину, співчував їй і високо ставив ідеал служіння людині. Доказом цього є чимала кількість його наукових праць, а саме: філософські твори про людину, душу людини та її призначення на Землі.

Різноманітна жанрово й тематично, а також концептуально, спадщина І. Огієнка свідчить, що тема духовності народу, проблема людини, її душі є однією з головних у його творчості. Багатозначність поняття «душа» зумовлена складними й суперечливими взаємозв'язками і взаємодіями «земного» і «небесного», «світського» і «духовного», «тілесного» і «душевного». Синтетизм цього поняття випливав із його глибокого знання «Старого Світу», сутності біблійних, філософських епох (Середньовіччя, Відродження, Нового Часу). І. Огієнко прагнув у контексті української душі ретроспективно осмислити філософію Ісуса Христа та його учнів, а також філософію дохристиянських вірувань. За твердженням З. Тіменика, митрополит Іларіон прагнув відшукати раціональні зерна язичництва і християнства, вловити золоту нитку об'єктивних історичних безперервностей народних звичаїв і обрядів. Гуманізм апостольського місіонерства І. Огієнко поєднував з новітнім переосмисленням Христової заповіді любові до ближнього як фактичного вияву служіння народові. Обоження людини як вияв найвищого рівня душі став головною гуманістичною ідеєю християнства [10, с. 128-129].

Маловивченість огієнкових філософських творів спонукає до нових пошуків, спостережень, висновків. Тому **мета** дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати і проаналізувати погляди І. Огієнка на поняття «людина», «душа людини», а також на призначення людини на цьому світі.

І. Огієнко зауважує: «Християнство навчає, що кожна Людина, при належному житті й вихованні, має високе божественне призначення, яке, остаточно розкритися в наступному Царстві Божому на землі, коли настане, може, Третій Заповіт, Заповіт Духа Святого, під впливом якого в людині повно оживе Образ Божий, зродиться могутня воля до обоження, дістанеться повна свобода духового життя й розвитку» [6, с. 13-14]. Про людину говорили багато, але ніхто не дотримувався ідеалу служіння людині так послідовно, як це чинив митрополит Іларіон. Цей ідеал у нього згодом систематизувався і став відвічним цілеспрямованим людського життя в його містерії «Народження Людини». Прикладом можуть слугувати слова головного героя твору [11, с. 223]:

Служити хочу я народу,
І тим служінням й Богу буду,
Й не стану я шукати броду,
Щоб плідну поміч нести людям
Найбільше щастя для Людини,
То працювати для народу,
І до останньої хвилини
Плести йому цілощу оду [3, с. 119].

С. Ярмусь стверджує, що цей твір найглибше допомагає констатувати розуміння митрополитом Іларіоном призначення людини на Землі. Цим призначенням, очевидно, є служіння іншим людям. Згідно з його мисленнями, своє призначення саме так повинна розуміти й сама людина, бо ж так встановив Господь Бог [11, с. 223]. Можна зробити висновок, що митрополит Іларіон давно й глибоко займався проблемою людини та її призначенням на Землі.

«Людське» і «Боже», за І. Огієнком, постійно взаємодіє, переплітається. Він наголошує на двох процесах: на процесі панування Людини над природою (людини — не просто природної істоти, а особистості, що здатна самостверджуватись) і на процесі обоження людини, які діють однозначно і гармонізовано.

І. Огієнко писав: «Людина — це образ Бога, а тому вона вже тим самим висока й шанована, тому вона, за наказом Господнім, панує над усією землею. Самим цим Божим твердженням у Біблії Людина була обожена, — поставлена поруч свого Бога, як Його образ і подоба на землі» [2, с. 11]. Людина — цінніша від усього сотвореного, не тільки видимого, але й невидимого. «Місце Людини в Ієрархії Божого світотвору високе й велике. Бо серед усіх творів Бог творить Людину, як сотворіння цілком виключне, призначене для особливої великої цілі, — панувати в світі й обожуватись своєю природою» [4, с. 3]. «Кожна Людина створена на образ і подобу Богу, кожна людину Христос Своїм народженням та Своїм воскресінням обожив, перетворив на синів Божих. Ось тому такі радісні для нас свята Різдва та Воскресіння, і вони стали нашими Святами. Таким

чином, Християнство принесло нам глибоку віру в Людину, в її високе покликання в кожному окремому Людину, в кожному окремому особу. Християнство навчає, що кожна Людина, — при належному житті й вихованні, — має високе божественне призначення, яке остаточно розкривається в наступному Царстві Божому на землі» [2, с. 9-10].

Гуманістичність самого процесу обоження полягала передусім у свободі діянь людської душі. Про це довідуємося з уст самого Господа:

Душі ніколи не неволю, —
Вона — наш образ і подоба:
Сама собі хай зродить долю,
Як каже власна їй подоба [3, с. 117].

3. Тіменик зазначає, що свобода водночас є атрибутикою боговтілення, подоби Божої. Людина сама по собі є тому вільною, бо є подобою Божою. Свобода ця є передовсім сферою духовною, сферою душі, що забезпечує людині процес внутрішнього самовдосконалення [10, с. 122].

Стати подібною до Бога — не самоціль людини, а Божий дар, що виявляється у постійному прагненні людини пізнати Бога, як «свій Первообраз», адже «природа й дух зіллялися у великій людині в одне ціле» [6, с. 14]. На шляху до такого духовного вдосконалення найперше маємо на увазі «богоподібність Людини». Цієї риси Ісус Христос не позбавляє людину навіть через Адамові гріхопадіння. Гуманізм християнства в тому, що Адамів гріх не тільки вбив людину, а щораз дає їй можливість обожуватись, наближатися до Бога. Бог прийняв на себе всю людську природу, крім гріха, а це мало й протилежне значення — воно наблизило й поєднало Людину з Богом. Отже, високий гуманізм християнства, що виявився у безсмертності душі, це те, чого немає в інших релігіях світу [6, с. 19].

Обоження людини, за І. Огієнком, має дві умови: 1) особисті зусилля людини, бажання обожити «всією істотою, всією своєю душею»; 2) «необхідність Божої благодаті» [6, с. 29]. Що стосується першої умови, то вчений наводить цікаву думку архімандрита Кипріяна з його «Антропології» (Париж, 1950): «Для спасіння потрібні труди, без подвигу не можна набути обожуючої благодаті. Не духовна байдужість, безпечність, легковажні відносини, а лишень наше серце упокорене й наша чистота душі відкривають дорогу до обоження» [6, с. 28]. Отже, обоження — не абстрактне якесь поєднання, не ілюзорне відтворення психофізичної людської природи, а просвітлення душі людської, преображення людської природі. Митрополит Іларіон тему просвітлення, преображення порушує часто. Наприклад:

Душа — це подоба Господня,
Що з віку в людині відбилась, —
Святая, як Ніч Великодня
Із подиху Бога вродилась.
Душа — найцінніша перлина,
Зорею в людині палає, —
Святина всевічна єдина,
Широка, як море безкрає [3, с. 18-19].

Екзистенціалізм І. Огієнка щодо обоження людини — то системний підхід до особливого внутрішнього її світу, світу багатозарового, багатогранного, особливо коли йдеться про вирівнювання неоплатонівських рівнів буття (Єдиного Розуму, Душі). Його екзистенціалізм зазнав певного впливу неоплатонівського романтизму. Це глибокі спостереження над сутністю буття душі, її незбагненно можливі метаморфози («душа-тіло», «тіло-душа»), зокрема щодо феноменальної здатності її перевтілюватися у будь-яку частинку тілесного, жити, функціонувати відповідно в цій частинці. Прикладом може слугувати поезія «Тихий дощик на душу...»:

Тихий дощик линув на землю голодну,
Й запишалась вона, як весна:
Так прояснює душу зболілу, холодну
Гаряча Молитва ясна.
Від дощику тихо сяють садочки,
Сміється перлинно роса:
Від молитви в душі розцвіли всі листочки —
Розкрились святі небеса [7, с. 16].

Такі поетичні паралелізми не випадкові — вони впливають з поетової ідеї не так про «паралельність» постійного співжиття «небесного» і «земного», «духовного» і «фізичного», «душі» і «тіла», не так про синхронність їх діяння, як про саму органічність цього явища, унаслідок чого маємо взаємні впливи. Душа сама зазнає впливу з боку тілесно-фізичного, коли «молитва та квіти впливають на душу» [3, с. 36].

І навпаки:

Коли в душі горять пожежі,
То святістю звожиш сушу, —
Людину не пізнає з одежі,
Як не пізнати з тіла Душу! [3, с. 43]

І. Огієнко чить, що світ обдуманно створений для людини, і людині дано все, щоб еволюціонувати, наближаючись до свого Творця: «...Господь створив світ наш не механічно, але з наперед поставленою величною ціллю: заселити світ цей Своїми Подобами й Своїми Образами. Він постановив віддати весь світ цій Богородній Людині. Більшої пошани до Людини, більшої оцінки можливої величчя й глибини її духа ніхто не дав, як Сам Ісус Христос власне у цій Заповіді, Заповіді про можливу безмежну досконалість Людини! А що Господь недосягнений, то можлива і безконечна досконалість Людини, як основа Царства Божого на землі» [6, с. 10-11].

Варто детальніше зупинитися на одній з центральних ідей релігійно-філософського вчення І. Огієнка — ідеї служіння народові як цілі людського життя. «Я весь час шукав у святому Письмі головної ідеї світотвору. І я всією істотою своєю переконався, що головне в Святому Письмі — служба ближньому чи народові, і ця служба мусить бути такою, що це ми служимо Самому Богові», — писав митрополит Іларіон [6, с. 47].

«Служити народіві — то служити Богові» — саме цим гаслом завершується його містерія «Народження Людини» 1947 року. 1957 року Іларіон виголосив це гасло у своєму слові «Моя ідеологія», яке він сказав з нагоди святкування 75-річчя свого життя. Пізніше 1965 року він поставив це гасло в заголовок своєї останньої богословської студії під назвою «Служити народіві — то служити богові». У цій студії митрополит Іларіон конкретизує одну з найбільших християнських чеснот, а втім і Заповідей Божих, про любов. І. Огієнко не приймає абстрактного розуміння любові, а конкретизує її, проголошуючи, що «любити — то служити». Любов до ближнього, праця для народу та служіння народіві набирають у нього синонімічного значення.

Варто звернути увагу на такий пласт творчості І. Огієнка (митрополита Іларіона), як релігійна поезія, афоризми і сентенції. Творити таку поезію здатна, як відомо, людина, думки і дії якої одухотворені глибокою вірою в Бога, щоденним безкорисливим служінням його ідеалам. Релігійною поезією, завданням якої є творення правдивого релігійного світогляду, автор намагався допомогти людині стати найближче до Бога, визнати його своїм рідним батьком, поєднатися з ним — обожнитися. «Релігійних людей у нас багато, а релігійної поезії зовсім нема. Релігійний поет міцно пов'язаний зо своїм Господом, як Творцем і Опікуном Світу, пов'язаний з Ним повно і неподільно. Релігійний поет на все дивиться очима Творця свого. У релігійного поета пермагає над усіма чужою душою його, — вона все бачить чеснотним поглядом свого Творця. А серце його найчужиніше, — відгукується на кожен порух найменший» [8, с. 323]. І. Огієнко також дає поради читачам, які будуть читати релігійну поезію: «Читачу, — коли в тебе в душі горить зоряно Божий Огонь, то релігійна поезія буде люба й зрозуміла тобі. Коли ж у душі твоєї холод осінній, коли Божа Любов вигасла в тебе, — ти не зрозумієш її, вона буде тобі чужою. Релігійна поезія сприймається тільки віруючою душею, а не матеріалістичним розумом!» [8, с. 326-327]. Його «всежиттєва ідеологія» постійно спонукала до пошуків глибинних історичних ретроспекцій, праджерел (біблійних і національних), а, відчувши синтез першоджерельної думки, оживляти її на ріднонаціональному ґрунті своїм заспівом.

Особливої уваги І. Огієнко приділяв молитві у духовному житті людини. Він визначав це як засіб спілкування людини з Богом, підкреслював, що молитва для душі — те саме, що повітря та їжа для життя, тіла, а її припинення приносить душі невидиму смерть. Писав: «... Молитва є бесіда з Богом, прохання пристойного добра в Бога, від якого сподіваємося отримати його. Молитва зміцнює Віру й надію, навчає терпіння, зберігання заповідей і особливо прохання небесного добра. Вона вищою багатомірною плодючістю, перерахування яких було б зайвим... Така велика користь від молитви, що вона складає поживу й життя душі Усе сказане обґрунтовується на Святому Писанні, і той, хто вимагає доказів цьому, подібний божевільному або сліпому, який під час ясного півдня має сумнів у сонячному світлі» [5, с. 64]. Всеохопність молитовного тексту відкривається нам у таких його афоризмах: / «З молитвою розум ясніє, / І тепліше на серці стає»

[9, с. 23]; «Поезія Молитов — це найчистіші солодощі для душі й віруючого» [9, с. 24]. Взагалі афоризми митрополита Іларіона вносять чимало коректив у наше розуміння ознак християнської моралі: «Терпеливість у терпінні — найбільша чеснота» [9, с. 12].

Проблема нашого духовно-культурологічного життя безпосередньо пов'язана із основними засадами його гуманізму, зокрема із твердженням «Людина кожна — то перлина». Власне божественність, богоподібність людини формує її морально-етичний світ, зокрема такі «опредмечені» поняття, як «совість» і «права», що є реальним боговтіленням у людському естві. Своєрідність антропоцентризму («Людина — цар природи і син Божий» [9, с. 21]; «Шукаймо в людині найперше щирого серця, найперше дослідімо душу» [9, с. 27]; «Віра, надія, любов — це ті три чесноти, що ними твориться повновартісна людина» [9, с. 32]) у поєднанні із пантеїзмом («І Біблія — це вся природа, Природа ж — Біблія мала» [9, с. 22]; «Душа від Біблії світліє, І ясно чує в серці Бога» [9, с. 23]) згодом вивершилися ренесансним склепінням християнського гуманізму І. Огієнка («Світ — твір Божий, тому що він світлий і радісний» [9, с. 21]). Отже, афоризми митрополита Іларіона належать до різних жанрів. Це проповідь і вірш, послання і наукові тези, стаття і притча, рядок із поеми і монографічний текст, публіцистичний штрих і перекладацька знахідка.

І. Огієнко (митрополит Іларіон) поєднував діалектичний взаємозв'язок і спадковість у розвитку природи та людства. Вбачав у цьому гармонію, повагу до старших, хотів і все робив для того, щоб молоде покоління його рідної батьківщини росло й розвивалось гармонійно в духовному й культурному відношеннях.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Денник наболілої душі / І. І. Огієнко // Віра й Культура. — 1959. — Ч. 2. — С. 18-19.
2. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Інфляція Людини / І. І. Огієнко // Наша Культура. — 1952. — Ч. 3. — С. 6-18.
3. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Народження людини: Філософська містерія в 5-ти діях / І. І. Огієнко. — Вінніпег : Наша культура, 1948. — 122 с.
4. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Обоження Людини — ціль людського життя. Богословська студія / І. І. Огієнко. — Вінніпег, 1954. — 96 с.
5. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Православна віра / І. І. Огієнко. — Вінніпег, 1957. — 200 с.
6. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Служити Народові — то служити Богові. Богословська студія / І. І. Огієнко. — Вінніпег, 1965. — 119 с.
7. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Тихий дощик на душу... / І. І. Огієнко // Віра й Культура. — 1954. — Ч. 7. — С. 16.
8. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Філософські містерії / І. І. Огієнко. — Т.1. — Вінніпег, 1957. — 336 с.
9. Огієнкові афоризми і сентенції : До 115-річчя від дня народження митрополита Іларіона (Огієнка) / упоряд., вступна стаття і покажчик З. Тіменика. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — 96 с.
10. Тіменик З. Іван Огієнко (митрополит Іларіон), 1882-1972 : Життєписно-бібліографічний нарис / З. Тіменик. — Л., 1997. — 228 с.

11. Ярмусь С. Людина в світобаченні й ідеології митрополита Іларіона (І. Огієнка) / С. Ярмусь // Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка : упоряд.: архієп. Дмитрій (Рудюк), В. Ляхощкий. — К. : Київ. правосл. богосл. академія УПЦ КП, 2007. — С. 222-228.

The article deals with analyzing of views of Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion) on the concepts «human being», «human's soul» and also on human's destination on the planet.

Keywords and word-combinations: human being, soul, religious poetry, aphorisms, philosophical mysteries.

Отримано: 1.06.2011 р.

УДК 001(477)(092):02(477+323.113(=161.2)

В. С. Прокопчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

БІБЛІОТЕКОЗНАВЧІ ПОГЛЯДИ І. І. ОГІЄНКА І ВТІЛЕННЯ НИМ ЇХ У ПРАКТИКУ БІБЛІОТЕЧНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ

У статті проаналізовано вплив книгознавчих, бібліотекознавчих поглядів професора І. І. Огієнка на діяльність у 1918-1920 рр. бібліотеки державного українського університету в Кам'янці-Подільському та створених ним книгозбірень в еміграції.

Ключові слова: бібліотекознавство, університет, фундаментальна бібліотека, фонд, еміграція.

Книгознавчі, бібліотекознавчі ідеї професора І. І. Огієнка в контексті його життя і наукової діяльності знайшли відображення в працях В. П. Ляхощкого, М. С. Тимошика, О. М. Завальнюка, Т. І. Ківшар, Є. І. Сохацької та деяких інших дослідників [14; 21; 8-11; 20; 1-4; 18-19].

Мета цієї статті — проаналізувати, як бібліотекознавчі погляди І. І. Огієнка (митрополита Іларіона) втілювались ним же у практику бібліотечного будівництва як в Україні, так і в еміграції.

Найбільш повне виявлення знайшли вони в очолюваному професором І. І. Огієнком Кам'янець-Подільському державному українському університеті, заснованому 1 липня 1918 року. Ще до приїзду в Кам'янець-Подільський він мав значний досвід з бібліотечної справи. Як почесний куратор вищого початкового училища в Брусиліві, у грудні 1915 року комплектом книг заклав у ньому бібліотеку, яку згодом поповнював власним коштом. Як член Українського наукового товариства в Києві, брав участь у комплектуванні його книгозбірни, а також міської публічної, університетської та просвітянської бібліотек. У Київському Українському народному університеті входив до бібліотечної комісії, у складі якої набував не тільки практичного досвіду, а й теоретичних знань у царині бібліотекознавства. Як